

بررسی تأثیر فضاهای شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان (نمونه موردی: خیابان امام «ره» - ارومیه)

کریم حسین زاده دلیر (استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران)

karim.Dalir64@gmail.com

میرسعید موسوی (استادیار گروه معماری و شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران)

ms.Moosavi@iaut.ac.ir

نیما بایرامزاده (کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز،

ایران، نویسنده مسئول)

nima.Bayramzadeh@yahoo.com

هادی پاشاچینی (کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران)

hadipasha3@gmail.com

تاریخ تصویب: ۱۴۰۰/۰۶/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۲۰

صص ۵۳-۳۷

چکیده

هدف اصلی این پژوهش بررسی تأثیر فضاهای شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان در خیابان امام «ره» در ارومیه می‌باشد. روش تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی می‌باشد. مطالب مورد استفاده در این پژوهش به دو صورت برداشت اسنادی و میدانی گردآوری شده است. ابزار گردآوری داده‌ها شامل مشاهده، پرسشنامه، مصاحبه و فیش برداری می‌باشد. حجم نمونه این پژوهش، استفاده‌کنندگان از خیابان امام می‌باشد که طبق فرمول کوکران برای جامعه آماری نامعلوم، مقدار عددی ۱۷۰ به دست آمده است. در این پژوهش روش نمونه‌گیری تصادفی می‌باشد. تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده به دو صورت کمی (روش‌های آماری (توصیفی و استنباطی)) و کیفی (نتایج حاصل از بررسی‌های آماری) انجام می‌گیرد. متغیرهای این پژوهش شامل متغیر مستقل کالبدی، اجتماعی و زیست‌بوم و متغیر الگوهای رفتاری به عنوان متغیر وابسته می‌باشد. نتایج این پژوهش نشانگر این است که طبق نتایج آزمون فریدمن و ارزیابی‌های مؤلفه‌های سیما و منظر شهری در این محدوده، مؤلفه اجتماعی با میانگین ۴/۷۷ در رتبه اول و مؤلفه الگوهای رفتاری با میانگین ۳/۹۶ در رتبه چهارم قرار گرفت. طبق نتایج آزمون همبستگی پیرسون، همبستگی معناداری بین مؤلفه‌های منظر شهری و الگوهای رفتاری شهروندان وجود دارد. طبق نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه گام‌به‌گام، ضرایب همبستگی به ترتیب ۰/۶۱، ۰/۶۳ و ۰/۵۹ به دست آمده است به عبارت دیگر، با وارد شدن مؤلفه‌های کالبدی، اجتماعی و زیست‌بوم به‌طور هم‌زمان ۰/۴۰ از واریانس بعد الگوی رفتاری تبیین می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: ارومیه، الگوی رفتاری، رفتار اجتماعی، فضاهای شهری، کیفیت محیط.

۱. مقدمه

در قرن بیستم میلادی، دو اتفاق مهم، تبدیل شهرنشینی به الگوی غالب زندگی اجتماعی افراد و تبدیل فضاهای شهری به فضاهای مصنوع بر اهمیت فضا در زندگی ساکنان آن افزوده شده است (سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۶، ص. ۲۹۰). این امر لزوم توجه به ارتباط میان کالبد و تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری را به یکی از حائز اهمیت ترین موضوعات زندگی شهری تبدیل کرده است. فضاهای شهری در مفهومی عام، ارتباط متقابل میان روابط و رفتارها است یعنی ضمن آنکه محل هم‌جواری هویت‌های فردی است، مهم‌ترین عامل احراز هویت در یک زندگی شهری بوده و بر رفتار و روابط انسانی نیز تأثیر می‌گذارد. اما آنچه حائز اهمیت است حضور مردم و وجود روابط اجتماعی حاکم بر آن‌هاست که مهم‌ترین اصل در پویایی فضای شهری به حساب می‌آید (آفتاب و علی پور، ۱۳۹۴، ص. ۴۲). این موضوع وابستگی زیادی به نحوه فعالیت و الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان دارد ولیکن این رابطه یک‌سویه نبوده و همان‌طور که فضاهای شهری نشان‌دهنده فعالیت‌ها و الگوهای رفتاری یک جامعه هستند، از طرفی دیگر بر فعالیت و رفتارهای انسان‌ها تأثیر زیادی می‌گذارند (خادمی و همکاران، ۱۳۸۹، ص. ۲۹). به گونه‌ای که هر رفتار انسانی در ساحت مکانی اتفاق می‌افتد تا مجموعه احوالات زیستی انسان به درک او از ماهیت مکانی‌اش وابستگی یابد (علی رازقی و همکاران، ۱۳۹۶، ص. ۵۹).

امروزه انزوایی و کاهش تعاملات اجتماعی یکی از مهم‌ترین مشکلاتی است که زندگی اجتماعی ساکنان شهرها را تهدید می‌کند، از این رو، نیاز مردم به مکان‌هایی برای تعاملات اجتماعی و رفع نیازهای روانی به یکی از ملزومات زندگی شهری تبدیل شده است (رسول پور، ۱۳۹۷، ص. ۲۰). از طرفی حضور مکرر در هر محیط شهری، در ناخودآگاه ذهن، الگوی رفتاری شهروندان را شکل می‌دهد به طوری که انسان تصویر ذهنی خود، از شهر را بر مبنای تأثیرات حسی، تجربه‌ها، خاطره‌های فردی، ارزش و آرمان‌های ایده آل شکل می‌دهد (سیاف‌زاده و همکاران، ۱۳۹۲، ص. ۳۱). طبق بررسی‌های به عمل آمده از ارتباط رفتار با محیط، رفتارها در محیط‌های مختلف با یکدیگر متفاوت هستند (داینر و همکاران^۱، ۲۰۰۳، ص. ۱۸۷) و بر اساس تجربه، اگر فردی در فضای شهری با مشکل مواجه گردد، از گذراندن اوقات خود در این فضا ناامید شده و میزان حضورپذیری در این فضا کاهش می‌یابد (تان^۲، ۲۰۰۶، ص. ۳۱). گرچه توجه به منظر شهری اغلب به عنوان پدیده‌ای بصری است، درعین حال خاطرات را برمی‌انگیزاند، تجارب را یادآوری می‌کند و واکنش‌های احساسی را به وجود می‌آورد (کارمونا و همکاران^۳، ۲۰۱۷). در معنای عام، فضاهای شهری هویت‌ساز بوده و تأثیر متقابلی بر روی انسان و رفتار وی دارد (گلانی و اجیما^۴، ۱۹۹۶). در واقع، محیط کالبدی برخی الگوهای رفتاری و نقش‌های اجتماعی نوین را به ساکنان خود تحمیل می‌کند و برخی رفتارهای موجود را تقویت و برخی دیگر را تضعیف می‌نماید (صابری‌فر، ۱۳۹۶، ص. ۸۹). در رابطه با ابعاد رفتار اجتماعی در

1. Diener
2. Tan
3. Carmoona
4. Golany & Ojima

فضاهای عمومی و بین نحوه استفاده از این فضاها رابطه‌ای وجود دارد (مجنون توتاخانه^۱، ۲۰۱۸). فضاهای شهری در عین دارا بودن ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه، ظرف فعالیت‌های شهری و ضرورت‌های مرتبط بر آن نیز محسوب می‌گردد (آیدین و تر^۲، ۲۰۰۸). فضاهای عمومی نامطلوب و فاقد کیفیت اجتماعی-کالبدی و خدمات شهری مانند: میدان‌های بزرگ بی‌کیفیت و با کارکرد صرفاً ترافیکی و فضاهای فاقد تجهیزات و تسهیلات شهری به جامعه گریزی افراد منجر می‌شود (خداداد و همکاران، ۱۳۹۵، ص. ۴۸). از این رو ادراک انسان از فضا (منظر)، نقش بسزایی در احساس امنیت و افزایش سطح رضایت و آرامش از محیط دارد (پاکزاد، ۱۳۸۵، ص. ۳۶).

تعاملات اجتماعی برای افراد در کلیه فرهنگ‌ها و در کل طول عمر بشریت برای افراد مهم بوده است (للیری^۳، ۲۰۱۳- مولای و همکاران^۴، ۲۰۱۷) و الگوهای رفتاری انسان‌ها در فضاهای شهری، در دیدگاه طراحی شهری، مفهومی است که ارتباط متقابل محیط و انسان‌ها را توصیف می‌کند. انسان به‌مثابه مظلوف در فضا در برخورد با محیط رفتارهای گوناگونی از خود نشان می‌دهد (صحراکار و ذاکر حقیقی، ۱۳۹۸، ص. ۱۴۷ به نقل از پاکزاد و بزرگ، ۱۳۹۵، ص. ۲۲۹). به‌طور کلی رفتار فضایی خوب، به‌عنوان شاخص طراحی شهری موفق بوده و رفتار فضایی بد شاخص ضایع شدن منابع و دلیل نارضایتی افراد می‌باشد (حمزه‌نیا و طبیبیان^۵، ۲۰۱۸، ص. ۴). الگوهای رفتاری نشان‌دهنده نحوه رفتار مردم در فضا است (خطیبی، ۱۳۹۲، ص. ۳۶) و از طرفی محیط در ایجاد رفتارهای گوناگون نظیر رفتارهای تفریحی، هدفمند، صرفاً عبور و یا حضور مؤثر است (بحرینی و خسروی، ۱۳۹۳- وایت^۶، ۱۹۸۰). همچنین محیط در اینکه رفتار اجتنابی باشد یا خودانگیخته نیز تأثیرگذار می‌باشد (عظیمی سغین و همکاران، ۱۳۹۸، ص. ۲) ارتباط میان انسان با محیط اطراف او تابعی از مجموعه سیستم حواس چندگانه است، در واقع محیط رفتاری تصویر شناختی محیط عینی است که اساس رفتار را شکل می‌دهد و از طرفی فرهنگ به عنوان عاملی مهم در شکل‌دهی به سامانه‌های فعالیتی آدم‌ها در سکونتگاه‌ها می‌باشد (پاک‌نژاد و لطیفی، ۱۳۹۷ به نقل از تی هال، ۱۳۸۴- کافکا^۷، ۱۹۳۵- راپاپورت، ۱۳۸۴).

در چارچوب دیدگاه‌های بررسی‌شده در رابطه با تأثیر منظر شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان پژوهش‌های متعددی به‌صورت تخصصی و یا میان‌رشته‌ای در داخل و خارج از کشور انجام شده است که هر یک بر جنبه‌ای از تأثیر یا رابطه میان فضا و رفتار تأکید کرده‌اند به‌طوری‌که در مطالعات خارج از کشور، ادوارد تی هال، آموس راپاپورت در زمینه انسان‌شناسی فضا از برجستگی بیشتری برخوردار است (علی‌اکبری، ۱۳۸۵، ص. ۱۴۶). کوین لینچ در مطالعه سه شهر آمریکا تأثیر وضوح یا خوانایی موجود در سیمای شهرها را در ارتباط ادراک فضایی تشریح کرد (لینچ، ۱۳۹۵، ص. ۹۰). دورلاک و لمان تأثیر نوع معماری فضاهای آموزشی (فضاهای باز و بسته) بر جنبه‌های رفتاری (رفتارهای

1. Majnoui-Toutakhane
2. Aydin & Ter
3. Lelévrier
4. Moulay
5. Hamzeieha & Tabibian
6. Whyte
7. Koffka

فعال، نیمه فعال و کم فعال) دانش آموزان در ۱۲ مدرسه آمریکا را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که فضای باز رفتار فعال و ترکیب فضای باز و بسته رفتارهای نیمه فعال و کم فعال را سبب می شود (مرتضوی، ۱۳۸۰، ص. ۳۴). مطالعه مشاورین شالر در مورد شهر نیویورک، استفاده از نمادها و نماهای بصری زیبا توأم با ترنم موسیقی ملایم را به عنوان مهم ترین شاخص های تأثیرگذار بر رفتار در وسایل حمل و نقل عمومی شهر معرفی می کند (شالر^۱، ۱۹۹۹، ص. ۲). در مطالعات داخل کشور نیز عسکری زاد و صفری^۲ اشاره کرده اند که تعاملات اجتماعی تأثیر عمیقی در نحوه رفتار مردم در فضاهای شهری دارد (عسکری زاد و صفری، ۲۰۲۰). رسول پور و همکاران (۱۳۹۷) اشاره کرده اند که نیازهای انسانی نتیجه تأثیر رفتار بر فضاهای شهری می باشد و از قابلیت های فضا می توان به زمینه ساز بودن آن به انجام رفتارها اشاره نمود. سلیمانی و همکاران (۱۳۹۶) اشاره کرده اند که میان محیط کالبدی-بصری و میزان اخلاق محور بودن خیابان رابطه نزدیکی وجود دارد. علی رازقی و همکاران (۱۳۹۶) اشاره کرده اند که بین ناهماهنگی های بصری و رفتار اجتماعی یک رابطه معنادار وجود دارد. خدادادی و همکاران (۱۳۹۵) اشاره کرده اند که در اولویت بندی اثرگذاری معیارهای منظر شهر بر رفتار و کیفیت زندگی، معیار ادراک عمومی و فرم و ریخت شناسی بر اساس نظرات شهروندان در جایگاه اول قرار گرفته و این مؤلفه ها در بین معیارهای مورد سنجش نشان از اهمیت و اثرگذاری بیشتری بر روی زندگی شهروندان منطقه مورد مطالعه داشته است. آفتاب و علی پور (۱۳۹۴) اشاره کرده اند که بین سیمای بصری شهر و آرامش شهر رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد. سیاف زاده و همکاران (۱۳۹۲) اشاره کرده اند که دو متغیر هویت مکانی و کیفیت منظر شهری دارای رابطه معنادار هستند. متغیرهای مذکور نسبت به افزایش و کاهش وضعیت یکدیگر واکنش نشان می دهند. با توجه به مطالب گردآوری شده، مطالعه تأثیر فضاهای شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان از دیرباز در دستور کار اندیشمندان گوناگون قرار گرفته بود که اهمیت توجه به آن را دوچندان می کند زیرا فضاهای شهری بدون الگوی رفتاری مناسب باعث کم شدن حضور مردم و ساکنین می شود که در این پژوهش نیز به بررسی تأثیر فضاهای شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان در خیابان امام «ره» پرداخته شده است.

امروزه شهرسازی معاصر به دلیل تأثیرپذیری از مدرنیته، عدم توجه به مبانی معماری و شهرسازی ایرانی (پورجوهری و یارعلی، ۱۳۹۲، ص. ۱۲) و عدم درک ماهیت برون گرایی معماری غرب باعث پیدایش شهرها و فضاهای شهری بدون هماهنگی در بدنه شهری و حتی در سطح خرد نظیر ابنیه مجاور به یکدیگر شده است (کریر، ۱۳۸۶، ص. ۵۲). شهرها و فضاهای شهری، بارزترین جلوه تمدن بشریت در طول تاریخ تکامل بشریت می باشد (وحدت و دیگران، ۱۳۹۴، ص. ۱۸) و از طرفی ایران، به عنوان بازتابی از مبانی نظری و فکری ایرانیان در انسجام و نظم دادن به فضاهای شهری و سکونت های تجمعی خود بوده است. شهر و فضاهای شهری در فرهنگ عام ایرانی مفهومی جامعی داشته و دربرگیرنده ابعاد مختلفی نظیر فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، تاریخی و طبیعی می باشد (تی هال، ۱۳۸۴، ص. ۶۵).

1. Shaller

2. Askarizad & Safari

شهر ارومیه به عنوان یکی از شهرهای تاریخی، دارای ساختار کالبدی و فضایی مشخص با محوریت بازار به عنوان ستون فقرات شهر و عناصر کارکردی اصلی مانند میدان، مسجد جامع در محدوده بازار، با بافتی یکپارچه و ارگانیک شکل گرفته است (عباس زاده و همکاران، ۱۳۹۴، ص. ۷۸). بافت تاریخی این شهر در منطقه ۴ واقع شده است که هسته اولیه شهر را تشکیل می‌دهد. از مهم‌ترین خیابان‌های این محدوده می‌توان به خیابان‌های امام، عطایی و خیام اشاره کرد که بازار تاریخی ارومیه نیز در آن قرار دارد (محمودی آذر و همکاران، ۱۳۹۶، ص. ۲۱). با توجه به ارزشمند بودن خیابان امام «ره» به لحاظ ابعاد تاریخی، فرهنگی و سیاسی و وجود کاربری‌های جاذب، در طول شبانه‌روز جاذب افراد مختلفی می‌باشد. از طرفی چون خیابان‌ها به عنوان قرارگاه رفتاری، در فواصل زمانی مشخص الگوهای ثابت رفتاری دارند (رسول‌پور، ۱۳۹۷، ص. ۲۴) لذا لزوم توجه به تأثیرات این فضای شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان در این خیابان به نظر مهم می‌رسد زیرا تداوم حیات اجتماعی، در حضور پذیری افراد در بافت‌های شهری می‌باشد و این رفتارهای اجتماعی شهروندان است که میزان سرزندگی محیط را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در این پژوهش فضای شهری مورد بررسی فضاهای عمومی شهر، خیابان‌ها می‌باشد که در این راستا نمونه موردی خیابان امام «ره» در نظر گرفته شده است. هدف اصلی این پژوهش بررسی تأثیر فضاهای شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان در خیابان امام «ره» در ارومیه می‌باشد. که در قالب فرضیه، «بین الگوهای رفتاری شهروندان و سیما منظر شهری رابطه وجود دارد.» تدوین گردیده است. از جنبه‌های نوآوری پژوهش می‌توان در حوزه قلمرو مکانی به دلیل پیچیده و چندبعدی بودن فضاهای شهری، به قلمرو مکانی متفاوت با سایر پژوهش‌ها اشاره نمود به طوری که در این پژوهش نمونه موردی خیابان امام «ره» در ارومیه در نظر گرفته شده است. در حوزه بازه زمانی نیز به دلیل وجود شرایط کرونایی حاکم بر جامعه به نظر می‌رسد بررسی تأثیر فضاهای شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان در این بازه زمانی بتواند تغییراتی در نتایج پژوهش ایجاد نماید. همچنین در حوزه روش تحقیق نیز به دلیل استفاده از تحلیل رگرسیونی چندگانه گام به گام به نظر می‌رسد نتایج پژوهش را تحت تأثیر قرار دهد.

۲. روش شناسی

۱.۲. روش پژوهش

روش تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی می‌باشد که مطالب مورد استفاده در این پژوهش به دو صورت برداشت اسنادی و میدانی گردآوری شده به این صورت که چارچوب نظری از مطالب علمی نظیر اسناد کتابخانه‌ای، مقالات علمی و ... گردآوری شده است تا نظریه‌های مختلف در این زمینه بررسی و پیشینه پژوهشی لازم برای این پژوهش جمع‌آوری شود سپس به برداشت میدانی محدوده مورد مطالعه پرداخته شده است. ابزار گردآوری داده‌ها شامل مشاهده، پرسشنامه، مصاحبه و فیش برداری می‌باشد. حجم نمونه این پژوهش، استفاده‌کنندگان از خیابان امام می‌باشد و چون جامعه آماری دقیقی در دست نیست از فرمول کوکران که برای جامعه آماری نامعلوم تهیه شده، استفاده شده است که به صورت زیر می‌باشد:

$$\sigma = \frac{\max(x_i) - \min(x_i)}{6} : \text{فرمول شماره 1}$$

$$n = \left(\frac{\frac{z_a}{2} \times \sigma}{\varepsilon} \right)^2 : \text{فرمول شماره 2}$$

با توجه به اینکه از طیف لیکرت ۵ درجه در پرسشنامه‌ها استفاده شده است و با استفاده از فرمول شماره ۱، انحراف معیار آن ۰/۶۶ به دست می‌آید و چون سطح اطمینان ۹۵٪ و دقت برآورد ۰/۰۱ در نظر گرفته شده است و با استفاده از فرمول شماره ۲، تعداد حجم نمونه ۱۷۰ عدد به دست می‌آید که در محدوده خیابان امام به صورت تصادفی پر شده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات به دو صورت کمی و کیفی انجام می‌گیرد به گونه‌ای که در بعد کمی از روش‌های آماری (توصیفی و استنباطی) و در بعد کیفی نتایج حاصل از بررسی‌های آماری تجزیه و تحلیل می‌گردد. در این پژوهش از نرم‌افزار SPSS برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است که در نهایت با استفاده از نتایج به دست آمده راهکارهایی در جهت ارتقاء زندگی آفرینی و ایجاد سرزندگی در خیابان امام ارائه می‌گردد. معیارها و زیرمعیارهایی که در راستای بررسی تأثیر منظر شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان در خیابان امام (ره) مورد استفاده قرار گرفته است، در جدول شماره ۱ نشان داده شده است. این معیارها و زیر معیارها از پیشینه پژوهشی و چارچوب نظری گردآوری شده‌اند به طوری که متغیرهای کالبدی، اجتماعی و زیست‌بوم به عنوان متغیر مستقل و متغیر الگوهای رفتاری به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده‌اند.

جدول ۱. معیارها و زیرمعیارهای پژوهش

نوع متغیر	معیارها	زیر معیارها
مستقل	کالبدی	دسترسی، نظم ترافیک، خط آسمان، آلودگی‌های دیداری، رنگ و کیفیت جداره‌ها، تابلوها و مبلمان شهری
	اجتماعی	حس ایمنی و امنیت، میزان خوانایی و حس جهت‌یابی، میزان تعاملات اجتماعی، پیشگیری از رفتارهای ناهنجار، هویت شهری و تعلق خاطر، کیفیت محل‌های تجمع
	زیست‌بوم	مدیریت پسماندها و جمع‌آوری زباله، فضاهای سبز و تفریحی مناسب، جاذبه‌های گردشگری و تاریخی
وابسته	الگوهای رفتاری	تنوع فعالیت‌های اجتماعی، کیفیت قرارگاه‌های رفتاری، هماهنگی کالبد و عملکرد قرارگاه‌های رفتاری، تناسب فعالیت‌ها با ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه

مأخذ: (رسول‌پور و همکاران، ۱۳۹۷؛ علی رازقی و همکاران، ۱۳۹۶؛ آفتاب و علی پور، ۱۳۹۴؛ سیاف زاده و همکاران، ۱۳۹۲؛

سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۶)

برای ارزیابی روایی پرسشنامه از ۱۵ نفر از متخصصین این امر استفاده شده است که با توجه به نظریات این افراد، روایی این پرسشنامه تأیید می‌گردد. برای بررسی پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است که تعداد ۲۰ عدد از پرسشنامه‌ها مورد ارزیابی قرار گرفته است. طبق نتایج این آزمون، مقدار آلفای کرونباخ با ۰/۷۶۵ از مقدار ۰/۷ بیشتر می‌باشد که نشان‌دهنده پایایی بالای پرسشنامه است.

در این پژوهش از آزمون معتبر کولموگروف-اسمیرنوف برای بررسی فرض نرمال بودن داده‌های پژوهش استفاده شده است. با توجه به جدول شماره ۲، اگر سطح معنی‌داری برای کلیه متغیرهای مستقل و وابسته بزرگ‌تر از

سطح آزمون (۰/۰۵) باشد توزیع داده‌ها نرمال می‌باشد. همچنین می‌توان از قضیه حد مرکزی توزیع نرمال بودن متغیرها را سنجید. در این قضیه هرگاه حجم نمونه بزرگ‌تر از ۳۰ باشد می‌توان توزیع داده‌ها را نرمال در نظر گرفت.

جدول ۲. آزمون کولموگروف-اسمیرنوف متغیرهای پژوهش

متغیرها	سطح معنی‌داری	اماره آزمون
کالبدی	۰/۰۷۷	۱/۲۷۷
اجتماعی	۰/۰۶۳	۱/۳۱۴
زیست‌بوم	۰/۰۶۹	۱/۳۵۴
الگوهای رفتاری	۰/۰۸۹	۱/۲۱۲

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

همان‌طور که از داده‌های جدول فوق مشخص است، سطح معناداری آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای همه متغیرها بزرگ‌تر از مقدار ۰/۰۵ است. در نتیجه این متغیرهای مورد بررسی در پژوهش حاضر دارای توزیع نرمال می‌باشند و برای بررسی فرضیات تحقیق می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد.

۲.۲. محدوده مورد مطالعه

احداث خیابان امام در سال ۱۳۰۷ توسط اداره بلدیة شهر ارومیه در دستور کار قرار گرفت. این خیابان که شهر را از شرق به غرب تقسیم می‌کرد توسط معمار بومی بنام مشهدی محمدحسین معمار معروف به ملا اوستا احداث گردید. ملا اوستا با وجود اینکه سواد دانشگاهی و کلاسیک نداشت ولی خیابان را به‌طور ماهرانه ایجاد کرد. خیابان امام «ره» به نوعی قلب و مرکز شهر ارومیه می‌باشد. بازار سرپوشیده ارومیه که جز بازارهای قدیمی این شهر می‌باشد در آن جای گرفته است. پیاده‌روی در خیابان امام «ره» به دلیل وجود تنوع جمعیتی و جاذبه‌های تاریخی جز یکی از ویژگی‌های مثبت شهر ارومیه می‌باشد. مسجد قدیمی سردار و مدرسه تاریخی ۲۲ بهمن نیز در این خیابان قرار دارد. در راستای بررسی سیما و منظر وضع موجود خیابان امام «ره» به برداشت میدانی این معبر پرداخته شده است به‌طوری‌که نقشه عمر بنا، کیفیت بنا، کاربری اراضی و تعداد طبقات محدوده مورد مطالعه در شکل شماره ۱ نشان داده شده است. همچنین تصاویری بر اساس مؤلفه‌های پژوهش تحت عنوان دسترسی، نظم ترافیک، کیفیت محل‌های تجمع، کیفیت قرارگاه‌های رفتاری، کیفیت قرارگاه‌های اجتماعی، دسترسی، هماهنگی کالبد و عملکرد قرارگاه‌های رفتاری در شکل شماره ۲ نشان داده شده است که نشانگر آشفتگی فضایی این فضای عمومی می‌باشد به‌طوری‌که در محل‌های تجمعی مردم دست‌فروشان ایجاد مزاحمت و سد معبر برای عابرین پیاده نموده‌اند و هماهنگی بین کالبد و عملکرد قرارگاه‌های رفتاری وجود ندارد.

شکل ۱. نقشه محدوده مورد مطالعه

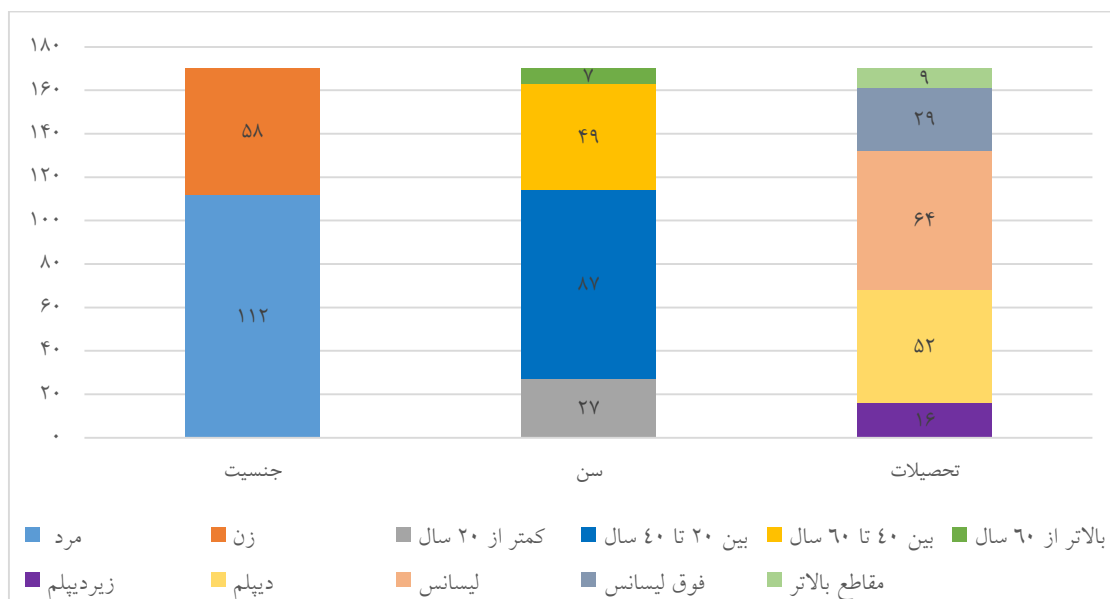

شکل ۲. وضع موجود محدوده مورد مطالعه

۳. یافته‌ها

۱.۳. یافته‌های توصیفی

بعد از تحلیل روایی و پایایی پرسشنامه، به بررسی ویژگی جمعیتی پرکنندگان پرسشنامه پرداخته شده که نتایج این بررسی در شکل شماره ۳ نشان داده شده است:

شکل ۳. ویژگی جمعیتی پرسشنامه

با توجه به اطلاعات گردآوری شده، از بین ۱۷۰ نفر پرکنندگان پرسشنامه، ۱۱۲ نفر مرد، ۸۷ نفر بین ۲۰ تا ۴۰ سال، ۶۴ نفر دارای مدرک لیسانس بودند که نشانگر حضور پذیری بالای مردان در این محدوده می‌باشد. پس از ارزیابی ویژگی جمعیتی، به تحلیل دلایل حضور افراد در این محدوده پرداخته شده که نتایج این ارزیابی در جدول شماره ۳ نشان داده شده است:

جدول ۳. دلایل استفاده از خیابان امام

کار	خرید	تفریح و گذران اوقات فراغت	صرفاً جهت عبور
۳۷ نفر	۶۵ نفر	۴۳ نفر	۲۵ نفر

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

با توجه به داده‌های جدول شماره ۳، علت مراجعه افراد از مجموع ۱۷۰ عدد، ۳۷ نفر محل کار، ۶۵ نفر خرید، ۴۳ نفر تفریح و گذران اوقات فراغت و ۲۵ نفر نیز صرفاً جهت عبور استفاده می‌کنند. بالا بودن تعداد گویه خرید به دلیل تعداد بالای مراکز خرید در این محدوده می‌باشد که افراد از نقاط مختلف شهر برای رفع نیازهای روزمره و مایحتاج خود به این محدوده سفر می‌کنند.

۲.۳. یافته‌های تحلیلی

پس از تحلیل ویژگی‌های جمعیتی و وضعیت بصری محدوده مورد مطالعه، به ارزیابی مؤلفه‌های سیما و منظر شهری و الگوهای رفتاری در محدوده خیابان امام «ره» پرداخته شده است. مؤلفه‌های شناسایی شده دارای گویه‌های مربوط به خود می‌باشند که نتایج این ارزیابی در جدول شماره ۴ نشان داده شده است:

جدول ۴. جدول میانگین گویه‌ها

میانگین	گویه‌ها	مؤلفه‌ها
۳/۴۵	دسترسی	کالبدی
۲/۳۵	نظم ترافیک	
۲/۸۵	خط آسمان	
۳/۴۲	آلودگی‌های دیداری	
۳/۸۵	رنگ و کیفیت جداره‌ها	
۳/۶	تابلوه‌ها و مبلمان شهری	
۴/۱	حس ایمنی و امنیت	اجتماعی
۳/۷۸	میزان خوانایی و حس جهت‌یابی	
۳/۸۶	میزان تعاملات اجتماعی	
۲/۷۵	پیشگیری از رفتارهای ناهنجار	
۴/۳	هویت شهری و تعلق خاطر	
۲/۷	کیفیت محل‌های تجمع	
۲/۸۵	مدیریت پسماندها و جمع‌آوری زباله	زیست‌بوم
۲/۱۵	فضاهای سبز و تفریحی مناسب	
۴/۳	جاذبه‌های گردشگری و تاریخی	
۳/۳۲	تنوع فعالیت‌های اجتماعی	الگوهای رفتاری
۲/۹۸	کیفیت قرارگاه‌های رفتاری	
۳/۲	هماهنگی کالبد و عملکرد قرارگاه‌های رفتاری	
۳/۲	تناسب فعالیت‌ها با ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه	

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

با توجه به نتایج جدول شماره ۴، میانگین کلی هر یک از گویه‌ها به‌دست آمده است به‌طوری‌که در مؤلفه کالبدی: گویه رنگ کیفیت جداره‌ها با میانگین ۳/۸۵؛ در مؤلفه اجتماعی: گویه هویت شهر و تعلق خاطر با میانگین ۴/۳؛ در مؤلفه زیست‌بوم: گویه جاذبه‌های گردشگری و تاریخی با میانگین ۴/۳ و در مؤلفه الگوهای رفتاری: گویه تنوع فعالیت‌های اجتماعی با میانگین ۳/۳۲ بیشترین میانگین را کسب نموده‌اند. میانگین هر یک از مؤلفه‌ها محاسبه و نتایج این ارزیابی در جدول شماره ۵ نشان داده شده است:

جدول ۵. ارزیابی کلی مؤلفه‌ها

میانگین	مؤلفه‌ها
۳/۲۵	کالبدی
۳/۵۸	اجتماعی
۳/۴۳	زیست‌بوم
۳/۱۷	الگوهای رفتاری

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

با توجه به جدول شماره ۵، نتایج این جدول نشانگر این است که مؤلفه اجتماعی با میانگین ۳/۵۸ بیشترین میانگین و مؤلفه الگوهای رفتاری با میانگین ۳/۱۷ کمترین میانگین را کسب نموده است. در راستای رتبه‌بندی مؤلفه‌ها از آزمون فریدمن استفاده شده است که نتایج این آزمون در جدول شماره ۶ نشان داده شده است:

جدول ۶. نتایج آزمون فریدمن

رتبه‌بندی	میانگین رتبه‌ای	میانگین	فراوانی داده‌ها	مؤلفه‌ها	سطح معناداری	فراوانی داده‌ها
۳	۴/۲۵	۳/۲۵	۱۷۰	کالبدی	۰/۰۰۲	۱۷۰
۱	۴/۷۷	۳/۵۸		اجتماعی		
۲	۴/۶۵	۳/۴۳		زیست‌بوم		
۴	۳/۹۶	۳/۱۷		الگوهای رفتاری		

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

با توجه به جدول شماره ۶، مقدار سطح معناداری کوچک‌تر از ۰/۰۵ است؛ لذا مؤلفه‌ها دارای تفاوت معناداری با یکدیگر هستند به طوری که مؤلفه اجتماعی با بیشترین میانگین در رتبه اول و مؤلفه الگوهای رفتاری با کمترین میانگین در رتبه چهارم قرار گرفته است. در راستای ارزیابی همبستگی میان مؤلفه‌های منظر شهری و الگوهای رفتاری شهروندان در خیابان امام (ره) از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج این ارزیابی در جدول شماره ۷ نشان داده شده است:

جدول ۷. ارزیابی همبستگی مؤلفه‌های منظر شهری و الگوهای رفتاری شهروندان

نوع و میزان رابطه		مؤلفه‌های منظر شهری		آزمون همبستگی پیرسون	
مستقیم (متوسط)	گ	۰/۵۶۱	ضریب همبستگی	الگوهای رفتاری	کک
		۰/۰۰۰			

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

طبق نتایج جدول شماره ۷، مقدار سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد بنابراین همبستگی معناداری بین مؤلفه‌های منظر شهری و الگوهای رفتاری شهروندان وجود دارد. همچنین با توجه به ضریب همبستگی، رابطه‌ای متوسط مستقیم بین مؤلفه‌های منظر شهری و الگوهای رفتاری شهروندان وجود دارد. به منظور تعیین سهم تأثیرگذاری نسبی ابعاد کالبدی، اجتماعی و زیست‌بوم بر الگوهای رفتاری از تحلیل رگرسیونی چندگانه گام به گام استفاده شده است که نتایج آن در جدول شماره ۸ نشان داده شده است:

جدول ۸. خلاصه مدل

گام‌ها	متغیر پیش‌بین	همبستگی چندگانه R	ضریب تعیین چندگانه R ²	ضریب تعیین تعدیل شده
اول	کالبدی	۰/۶۱	۰/۳۷	۰/۳۶
دوم	کالبدی، اجتماعی	۰/۶۳	۰/۴۰	۰/۳۸
سوم	کالبدی، اجتماعی، زیست‌بوم	۰/۵۹	۰/۳۷	۰/۴۰

* متغیر الگوهای رفتاری به‌عنوان متغیر ملاک و ابعاد کالبدی، اجتماعی و زیست‌بوم به‌عنوان متغیر پیش‌بین. مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود متغیرهای پیش‌بین در سه مرحله وارد معادله رگرسیونی شده‌اند. ضرایب همبستگی به ترتیب ۰/۶۱، ۰/۶۳ و ۰/۵۹ به‌دست‌آمده است. در گام اول ۳۶ درصد از واریانس توسط بعد کالبدی تبیین می‌گردد، در گام دوم با اضافه شدن مؤلفه اجتماعی معناداری این میزان به ۳۸ درصد ارتقاء یافت و در گام سوم با اضافه شدن بعد زیست‌بوم میزان واریانس این سه بعد به ۴۰ درصد ارتقاء یافت؛ به‌عبارت‌دیگر، با وارد شدن مؤلفه‌های کالبدی، اجتماعی و زیست‌بوم به‌طور هم‌زمان ۰/۴۰ از واریانس بعد رفتاری تبیین می‌گردد.

جدول ۹. تحلیل واریانس متغیرهای پیش‌بینی کننده الگوهای رفتاری

گام	متغیرهای پیش‌بین	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	آماره F
اول	کالبدی	رگرسیون	۲۴۷/۵۸	۱	۲۴۷/۵۸	۱۶۹/۲۳
		باقی‌مانده	۴۶۷/۲۸	۱۶۹	۱/۶۲	
		مجموع	۷۴۱/۸۷	۱۷۰		
دوم	کالبدی، اجتماعی	رگرسیون	۲۹۶/۵۶	۲	۱۴۸/۲۸	۹۵/۵۶
		باقی‌مانده	۴۴۵/۳۰	۱۶۸	۱/۵۵	
		مجموع	۷۴۱/۸۷	۱۷۰		
سوم	کالبدی، اجتماعی، زیست‌بوم	رگرسیون	۳۰۴/۵۲	۳	۱۰۱/۵۰	۷۴/۳۸
		باقی‌مانده	۴۳۷/۳۵	۱۶۷	۱/۵۲	
		مجموع	۷۴۱/۸۷	۱۷۰		

* سطح معناداری $p < ۰/۰۵$ مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹)

همان‌طور که در جدول شماره ۹ مشاهده می‌شود، آزمون تحلیل واریانس برای تعیین معناداری رگرسیون متغیرهای پیش‌بین بر متغیر ملاک مشخص شده است. در هر سه مرحله یا گام مقدار آماره F به‌دست‌آمده به ترتیب ۱۶۹/۲۳ ($p < ۰/۰۵$)، ۹۵/۵۶ ($p < ۰/۰۵$) و ۷۴/۳۸ ($p < ۰/۰۵$) می‌باشند که حاکی از معناداری آماری هر مرحله است.

۴. بحث

طبق نتایج آزمون فریدمن و ارزیابی‌های مؤلفه‌های سیما و منظر شهری در محدوده خیابان امام «ره»، مؤلفه اجتماعی با میانگین ۴/۷۷ در رتبه اول و مؤلفه الگوهای رفتاری با میانگین ۳/۹۶ در رتبه چهارم قرار گرفت. همچنین طبق نتایج آزمون همبستگی پیرسون، همبستگی معناداری بین مؤلفه‌های منظر شهری و الگوهای رفتاری شهروندان وجود دارد که نشانگر این است که با بهبود شرایط هر یک از این مؤلفه‌ها وضعیت مؤلفه دیگری نیز بهبود پیدا می‌کند. همچنین طبق نتایج تحلیل رگرسیونی چندگانه گام‌به‌گام، ضرایب همبستگی به ترتیب ۰/۶۱، ۰/۶۳ و ۰/۵۹ به‌دست‌آمده است به‌طوری‌که در گام اول ۳۶ درصد از واریانس توسط بعد کالبدی تبیین می‌گردد، در گام دوم با اضافه شدن مؤلفه اجتماعی معناداری این میزان به ۳۸ درصد ارتقاء یافت و در گام سوم با اضافه شدن بعد زیست‌بوم میزان واریانس این سه بعد به ۴۰ درصد ارتقاء یافت؛ به‌عبارت‌دیگر، با وارد شدن مؤلفه‌های کالبدی، اجتماعی و زیست‌بوم به‌طور هم‌زمان ۰/۴۰ از واریانس بعد رفتاری تبیین می‌گردد. فرضیه اصلی پژوهش حاضر «بین الگوهای رفتاری شهروندان و سیما منظر شهری رابطه وجود دارد.» می‌باشد که برای اثبات این فرضیه از آزمون همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیونی چندگانه گام‌به‌گام استفاده شده است که نتایج این آزمون حاکی از وجود رابطه‌ای معنادار مستقیم می‌باشد و همچنین با بهبود وضعیت سیما منظر شهری که شامل ابعاد کالبدی، اجتماعی و زیست‌بوم می‌باشد کیفیت الگوهای رفتاری شهروندان نیز بهبود می‌یابد.

با مقایسه نتایج پژوهش حاضر و پژوهش‌های مرتبط می‌توان دریافت که نتایج این پژوهش با مطالعات رسول‌پور و همکاران (۱۳۹۷)، علی رازقی و همکاران (۱۳۹۶)، آفتاب و علی پور (۱۳۹۴) و سیاف زاده و همکاران (۱۳۹۲) همسو می‌باشند. به‌طوری‌که رسول‌پور و همکاران (۱۳۹۷) اشاره کرده‌اند که نیازهای انسانی نتیجه تأثیر رفتار بر فضاهای شهری می‌باشد و از قابلیت‌های فضا می‌توان به زمینه‌ساز بودن آن به انجام رفتارها اشاره نمود و از طرفی دیگر، ارتقای کیفیت محیطی و تأثیر شاخص‌های آن بر الگوهای رفتاری در فضاهای شهری مفهومی کمی نداشته بلکه با مفاهیم کیفی نیز در ارتباط می‌باشد، همسو می‌باشد. همچنین با مطالعات علی رازقی و همکاران (۱۳۹۶) که اشاره کرده‌اند که بین ناهماهنگی‌های بصری و رفتار اجتماعی یک رابطه معنادار وجود دارد همسو می‌باشد. با مطالعات آفتاب و علی پور (۱۳۹۴) که اشاره کرده‌اند که بین سیمای بصری شهر و آرامش شهر رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد نیز همسو می‌باشد. و با مطالعات سیاف زاده و همکاران (۱۳۹۲) که اشاره کرده‌اند که دو متغیر هویت مکانی و کیفیت منظر شهری دارای رابطه معنادار هستند به‌طوری‌که متغیرهای مذکور نسبت به افزایش و کاهش وضعیت یکدیگر واکنش نشان می‌دهند، همسو می‌باشد.

۵. نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه فضاهای شهری بدون حضور ساکنان آن بدون معنا و مفهوم می‌باشند، لذا توجه به تأثیر این فضاها بر الگوهای رفتاری مردم به نظر مهم می‌رسد. امروزه با پیشرفت روزافزون فناوری‌ها و تکنولوژی‌های جدید

توجه به فضاهای شهری با کاهش کیفیت روبه‌رو شده است به طوری که کیفیت و کمیت تجمعات انسانی کاهش پیدا کرده و باعث تغییر الگوی رفتاری در فضاهای شهری شده است. زمان آن فرارسیده تا با بررسی وضعیت فضاهای شهری و ارتباط یابی آن با الگوهای رفتاری مردم نسبت به تغییر وضعیت کنونی و در جهت توسعه پایدار فضاهای شهر گام برداشت تا حیات اجتماعی فضاهای شهری جان تازه‌ای بگیرد.

در این پژوهش به بررسی رابطه میان متغیرهای کالبدی، اجتماعی و زیست‌بوم به‌عنوان متغیر مستقل و متغیر الگوهای رفتاری به‌عنوان متغیر وابسته پرداخته شده است. تا با شناسایی رابطه این متغیرها در جهت ایجاد فضاهای شهری برای شکل‌گیری الگوهای رفتاری مناسب‌سازی گردد. انسان‌ها فضاهای شهری را در بسیاری از حالات با وجوه زیبا شناسانه‌اش تجزیه و تحلیل می‌کنند، به طوری که این تجزیه و تحلیل‌ها فضا را برای آن‌ها لذت‌بخش‌تر می‌نماید و زمینه را برای شکل‌گیری فعالیت‌ها و تجمع‌های اجتماعی مهیا می‌سازد. لذا توجه به سیما و منظر شهری در جهت شکل‌گیری الگوی رفتاری مناسب بیش‌ازپیش مهم می‌باشد. در این راستا نتایج این پژوهش نشانگر این است که طبق نتایج آزمون فریدمن و ارزیابی‌های مؤلفه‌های سیما و منظر شهری در این محدوده، مؤلفه اجتماعی با میانگین ۴/۷۷ در رتبه اول و مؤلفه الگوهای رفتاری با میانگین ۳/۹۶ در رتبه چهارم قرار گرفت. طبق نتایج آزمون همبستگی پیرسون، همبستگی معناداری بین مؤلفه‌های منظر شهری و الگوهای رفتاری شهروندان وجود دارد. طبق نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه گام‌به‌گام، ضرایب همبستگی به ترتیب ۰/۶۱، ۰/۶۳ و ۰/۵۹ به‌دست‌آمده است به‌عبارت‌دیگر، با وارد شدن مؤلفه‌های کالبدی، اجتماعی و زیست‌بوم به‌طور هم‌زمان ۰/۴۰ از واریانس بعد الگوی رفتاری تبیین می‌گردد. در نهایت در راستای بهبود وضعیت الگوهای رفتاری در فضاهای عمومی شهری، راهکارهایی در زیر ارائه گردیده است:

۱. ایجاد تورفتگی‌های ساختمانی در جهت طراحی فضایی برای ایجاد قرارگاه‌های اجتماعی در خیابان امام «ره»
۲. استفاده از رویکرد مشارکتی در طراحی خیابان امام «ره» در راستای جلوگیری از وندالیسم شهری
۳. استفاده از هنر روانشناسی رنگ‌ها در جهت جذاب نمودن فضاها و تأثیرگذاری مثبت بر روی کاربران در طراحی خیابان امام «ره» و تقویت حس مکان و هویت‌مند نمودن
۴. طراحی و ایجاد فضاهای انعطاف‌پذیر و چندمنظوره برای برگزاری مراسم‌های مذهبی، سیاسی، باستانی در خیابان امام «ره»
۵. پیش‌بینی فضاهای تجمعی برای ایجاد ارتباط اجتماعی مؤثر در طراحی دوباره خیابان امام «ره»
۶. ساماندهی دست‌فروشان و جلوگیری از ایجاد سد معبر در این خیابان در جهت روان‌سازی ترافیک پیاده
۷. استفاده مؤثر از پوشش گیاهی و طراحی و تولید مبلمان شهری خلاقانه در راستای جذب افراد با ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی متفاوت در خیابان امام «ره»

کتاب‌نامه

۱. آفتاب، ا. و علی پور، ا. (۱۳۹۴). بررسی و تحلیل رابطه بین سیمای بصری شهر و رفتار شهروندان (مطالعه موردی: شهر اردبیل). فصلنامه جغرافیای سرزمین، ۱۲ (۴۶)، ۴۱-۵۶.
۲. بحرینی، س. ح. و خسروی، ح. (۱۳۹۳). راهنمای طراحی فضاهای شهری: جلداره فضای شهری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۳. پاکزاد، ج. (۱۳۸۵). سیمای شهر؛ آنچه کوین لینچ از آن می‌فهمید. فصلنامه شهرسازی و معماری آبادی، ۱۸ (۵۳)، ۲۰-۲۵.
۴. پاکزاد، ج. و بزرگ، ح. (۱۳۹۵). الفبای روانشناسی محیط برای طراحان. تهران: انتشارات آرمان شهر.
۵. پاک‌نژاد، ن. و لطیفی، غ. (۱۳۹۷). تبیین و ارزیابی تأثیرات مؤلفه‌های محیطی بر شکل‌گیری الگوهای رفتاری در فضاهای شهری (از نظریه تا عمل: مطالعه میدان تجریش). باغ نظر، ۱۵ (۶۹)، ۵۱-۶۶.
۶. پورجوهری، ا. ح. و یارعلی، آ. (۱۳۹۲). بررسی تأثیرات معماری و شهرسازی مدرن غرب بر ایران نمونه موردی شهر تهران. ماهنامه تخصصی شهر و منظر، ۳ (۳۱)، ۷-۱۹.
۷. تی‌هال، ا. (۱۳۸۴). بعد پنهان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۸. خادمی، م. پورجعفر، م. ر. و علی پور، ر. (۱۳۸۹). درآمدی بر مفهوم خیابان به عنوان فضای شهری. دوفصلنامه جستارهای شهرسازی، ۹ (۳۱)، ۳۸-۴۵.
۹. خداداد، م. بیرانوندزاده، م. و سبحانی، ن. (۱۳۹۵). ارزیابی اهمیت نقش مولفه‌های منظر شهری بر کیفیت زندگی شهروندی (مطالعه موردی: شهر گرگان). دوفصلنامه پژوهش‌های منظر شهر، ۳ (۶)، ۴۳-۵۸.
۱۰. خطیبی، س. م. (۱۳۹۲). تأثیر متقابل الگوهای رفتاری در احیای هویت محیط شهر مطالعه موردی محدوده ورودی سندنجد. هویت شهر، ۷ (۱۳)، ۶۳-۷۳.
۱۱. رایاپورت، آ. (۱۳۸۴). معنی محیط ساخته شده: رویکردی در ارتباط غیرکلامی. تهران: انتشارات پردازش و برنامه‌ریزی تهران.
۱۲. رسول پور، ه. اعتصام، ا. و طهماسبی، ا. (۱۳۹۷). ارزیابی تأثیر مولفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری (نمونه موردی: خیابان ولی عصر (عج) تهران). مطالعات محیطی هفت حصار، ۷ (۲۵)، ۱۹-۳۴.
۱۳. سلیمانی، ع. آفتاب، ا. اسدی عیسی کانی، م. و مجنون، ع. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر طراحی شهری بر رفتار و اخلاق شهروندان (مطالعه موردی: خیابان‌های امام، مدرس و کاشانی ارومیه). پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۵ (۲)، ۲۸۹-۳۱۴.
۱۴. سیاف‌زاده، ع. میره‌ای، م. و نوده‌فراهانی، م. (۱۳۹۲). نقش کیفیت منظر شهری در ایجاد حیات اجتماعی و هویت مکانی شهروندان (مطالعه موردی: بزرگراه نواب). فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ۱۱ (۲۹-۳۹).
۱۵. صابری‌فر، ر. (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین میزان بهره‌مندی از فضاهای رفاهی شهری و سلامت روان شهروندان. مجله پژوهش سلامت، ۳ (۲)، ۸۹-۹۴.

۱۶. صحراکار، ن.، ذاکر حقیقی، ک. (۱۳۹۸). تحلیلی بر اثرگذاری کیفیت محیط کالبدی بر الگوهای رفتاری شهروندان (نمونه موردی: میدان بابا طاهر همدان). فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش و برنامه ریزی شهری، ۱۰(۳۹)، ۱۴۴-۱۵۶.
۱۷. عباسزاده، م.، محمدمرادی، ا.، و سلطان احمدی، ا. (۱۳۹۴). نقش ارزش های میراث معماری و شهری در توسعه گردشگری فرهنگی (مطالعه موردی: بافت تاریخی ارومیه). مطالعات شهری، ۴(۱۴)، ۷۷-۹۰.
۱۸. عظیمی سغین، ع.، حسنی آشورزاده، ع.، و منتجب، س. (۱۳۹۸). تحلیل و ارزیابی الگوهای رفتاری شهروندان در طراحی جدید میدان شهدا کرمان (مشتاق) و رابطه آن با معیارهای تعامل پذیری اجتماعی و عناصر کالبدی-معماری. نشریه علمی تخصصی شبک، ۵(۵۰)، ۱-۶.
۱۹. علی اکبری، ا. (۱۳۸۵). رویکردی مفهومی به تأثیر سیمای شهری بر الگوهای رفتاری. جغرافیا، ۴(۱۰-۱۱)، ۱۴۳-۱۶۳.
۲۰. علی رازقی، م.، نوابخش، م.، و انصاری، ح. (۱۳۹۶). ناهماهنگی های بصری در سیمای شهر اهواز و تأثیر آن بر رفتار اجتماعی شهروندان. مطالعات علوم اجتماعی ایران، ۱۴(۵۲)، ۵۸-۷۶.
۲۱. کریر، ر. (۱۳۸۶). فضاهای شهری. اصفهان: انتشارات خاک.
۲۲. لینچ، ک. (۱۳۹۵). سیمای شهر. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۲۳. محمودی آذر، ا.، هاشم پور، ر.، و فوادمرعشی، س. م. (۱۳۹۶). تحلیلی بر تعامل کیفیت زندگی عینی و ذهنی بر مبنای دسترسی به خدمات عمومی در بافت تاریخی شهر ارومیه. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۷(۴۵)، ۲۰۷-۲۲۵.
۲۴. مرتضوی، ش. (۱۳۸۰). روانشناسی محیط و کاربرد آن. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۲۵. وحدت، س.، سجاذزاده، ح.، و کریمی مشاور، م. (۱۳۹۴). تبیین ابعاد موثر بر منظر خیابان در جهت ارتقاء خوانش منظر فضاهای شهری. مطالعات شهری، ۴(۱۵)، ۱۷-۳۵.
26. Askarizad, R., & Safari, H. (2020). The influence of social interactions on the behavioral patterns of the people in urban spaces (case study: The pedestrian zone of Rasht Municipality Square, Iran). *Cities*, 101.
27. Aydin, D. & Ter, U. (2008). Outdoor Space Quality: Case Study of a University Campus Plaza. *International Journal of Architectural Research*, 2(3), 203-189.
28. Carmona, M., Heath, T., OC, T., & Tiesdell, S. (2017). *Public Places, Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*. UK: Architectural press.
29. Diener, E., Napa Scollon, C. & Lucas R. E. (2009). The Evolving Concept of Subjective Well-Being: The Multifaceted Nature of Happiness. *Social Indicators Research Series*, 39, 67-100.
30. Golany, G. S., & Ojima, T. (1996). *Geo- Space Urban Design*. New York: John Wiley and Sons.
31. Hamzeiha, Sepideh & Tabibian, M. (2018). Redesigning Urban Spaces with an Emphasis on the Relationship Between the Physical Environment of the City and the Behavior of Citizens (Case Study: Adl Street in Qazvin). *Space Ontology International Journal*, 7, 1-14.
32. Koffka, K. (1935). *Principles of gestalt psychology*. New York and London: Harcourt brace.
33. Lelévrier, C. (2013). Social mix neighbourhood policies and social interaction: The experience of newcomers in three new renewal developments in France. *Cities*, 35, 409-416.

34. Majnoui-Toutakhane, A. (2018). influencing factors on performance of social behavior settings at parks and green spaces of tabriz abstract. *Journal of Urban and Regional Analysis*, 10, 199-215.
35. Moulay, A., Ujang, N., & Said, I. (2017). Legibility of neighborhood parks as a predictor for enhanced social interaction towards social sustainability. *Cities*, 61, 58–64.
36. Shaller, B. (1999). Enhancing Transits Competitiveness: A Survey Methodology, *Transportation Research Record*, 1669(1), 143-149.
37. Tan, E. (2006). The Copenhagen experience what the pedestrian wants. *NovaTerra*, 6(1), 5-31
38. Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban spaces*. Washington DC: The Conservation Foundation.